

Orvos a művészetben?

Hogy kotyoghat bele egy a természettudományokra támaszkodó ember, egy orvos a különböző művészeti ágakba? Vajon a test bajaiba, kisiklásaiba, gyulladásaiba és daganataiba beavatkozó személy – akinek minden műtét után ki kell mosakodnia a vérből – nem a legmesszebb áll minden eszmei tevékenységtől?

Fordítsuk meg a dolgot. Nem ez az ember az, aki naponta néz szembe az emberi nyomorúsággal, sőt – a legnagyobb jóindulat mellett is – saját elégtelenségével, aki elkötelezetten mindent megtesz, hogy kirángassa a hozzáforduló beteg embert a bajból, de sokszor kudarcot vall, mert a tudománya, amelyre támaszkodik, elégtelennek bizonyul? Nem ez az ember szorul rá leginkább valamiféle felszabadító, őt felszabadító tevékenységre, amely nem ismeri a határokat, amelynek nem kell föltartania a kezét egy pontnál, hanem csaponghat, repkedhet, megostromolhatja hangkombinációival az eget?

Aki a test diszharmoniajának súlya alatt dolgozik, alighanem az szorul rá leginkább a harmóniára. Hiszen a betegség nem más, mint az egészséges egyensúly megbomlása valami ismert vagy pláne ismeretlen ok miatt. Becsületesebb sejtek megbolydulása, oktalan elfajulása, saját testvérei ellen fordulása és végül véres vadállatként való viselkedése hogyan fogadható el, még ha kívülállóként is? Sehogy! Esztelenségnek érezzük azt is, amikor egy ember ellenálló képessége, amelyet számtalan hormon, hatóanyag irányít, fékez, stimulál (a kettőnek egyensúlyban kell lennie), egyszerre elkezd támadni anyaszervezetét, és védelem helyett támadásba lendül át.

A művészetet eddig kiegészítő sportnak tartottam, olyan más irányú foglalatosságnak, amely éppen ellentétes volta miatt hat felszabadítóan, könnyítően az orvosra. Ma már ennél is fontosabbnak érzem azt a vágyat, hogy az orvos a zenében, festészetben, írásban keresse a kikapcsolódást, a gyógyulást nehéz hivatásában. Azt hiszem, egyenesen gyógyszer a művészet.

Vajon miért?

Két különböző ok is felsejlik emögött. Régen a beteg emberen való segítséget a gyógyítás művészetének nevezték. Az is volt: igen kevés eszközzel, a tünetek észlelésével, egymáshoz igazgatásával, tapogatózással, apró jelek megfigyelésével kellett megközelíteni a betegséget, s ügyesen ki kellett választani azokat a lehetőségeket, összeállítani a gyógyteakeveréket, később már orvosságokat egymáshoz igazítani (mixtúrák, kevert porok, egyéni receptek) a kialakult gyakorlat és sejtések alapján, általában egyéni módon, alkalmazkodva a betegség milyenségéhez, súlyosságához, sőt a doktor intuíciójához is. Minden betegnél kicsit változtatva adagon és összetételen. Ez valóban művészet volt, ha sikerült.

A másik „mechanizmus”, amelyet fel kell derítenünk, az a két szakma milyenségében rejlik. Az orvoslásnál adott a beteg ember (egy betegséggel sújtott individuum, egyéni ellenálló erővel, vágyakkal, tűrőképességgel, félelmekkel!), adott a betegség – amelyet detektív módjára fel kell derítenünk, és amennyire csak lehet, el kell hárítanunk, amennyire a tudomány mai állása engedi (!): alkalmazni kell a kéznél levő szereket és módszereket a gyógyításra szigorúan előírt szabályok szerint, foglalkozni kell a beteg felvilágosításával, meg kell nyerni együttműködését, oszlatni kell félelmeit, támaszára kell lenni kételyeiben és szorongásában. A legutolsótól eltekintve objektív, meghatározott, pontosan előírt módon, ahol a legkisebb eltérést is leletekkel, eddig terápiák sikertelenségével stb. kell indokolni.

Ugyanakkor a művészi tevékenység szabad. Szinte az egyetlen igazán szabad ezen a Földön, ahol kevés a szabály, de azt is át lehet hágni, ahogy áthágták költők kezdettől fogva (regénynél szinte túlzott is ez a szakmai szabadság, amellyel sokan visszaélnék a jó ízlés, az érdekesség kárára – a szószátyár Dickens és Jókai, az elkalandozó Mikszáth, a túlbonyolító Márai, az értelmetlenséget hajszoló Joyce, az elembertelenedő Becket, a blablázó Ionescu és

folytathatnánk; ugyanez érvényes a modern zeneszerzőkre, sőt, mint tudjuk, korábban a beethoveni zenét is „rémesen zagyva, érthetetlen antizenének” titulálták a hozzá nem értők).

A művésznek szabad keze van abban, milyen témát válasszon, azt hogyan, milyen miliőben, milyen színekkel fesse meg, joga van kéknak festeni az addig fekete árnyékot (impresszionisták, Renoir), vagy az örület villózá-sából alkotni megdöbbenő igazságot (van Gogh), vagy pontokra bontani a látszólag folyamatos anyagot (pointillisták). Azaz kedvük szerint játszhatnak a természet addig megcsontosodottnak ítélt jelenségeivel, megjelenésével, lényegével. És ezzel mégsem szakadnak el a valóságtól, amelynek ím egy másik arcát, sőt más dimenzióit nyitják meg. Tehetségtelenek persze itt is akadnak, akik a hozzáértés hiányát „újításokkal”, „formabontással” akarják helyettesíteni. De ne a selejtből induljunk ki.

A zene még ennél is szabadabb, se színek, se meghatározott számú szó nem gátolja hogy a legizgalmasabb érzéseket, sejtéseket, a fájdalmat, örömet, szerelem csodáját stb. kifejezze. De a nagy íróknak (Tamási, Márai, Giraudoux, de főleg a legnagyobb költők, mint Ady, József Attila, Tóth Árpád) mégis sikerül olyan rejtelmes szépen, olyan átérzéssel fogalmazniuk, hogy a kacsaringós mondatokon át végre átsüt az igazi mondanivaló; a szinte megfogalmazhatatlan alakot és formát kap. Vagy épp a végtelen egyszerűséggel, esetleg a furcsa, szokatlan szókapcsolattal érik el ugyanezt. „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld” (Mécs László). „A semmi ágán ül szívem, / kis teste hangtalan vacog, / köréje gyűlnek szeliden / s nézik, nézik a csillagok” (József Attila). Szerepet játszik az is, hogy a művészi alkotás kirángatja a nehézségekbe, emberi pusztulásba, kínlódásba belerángatott orvost a mulandóság, a romlás, az elégtelenség, sőt az elégedetlenség, düh kínzókamrájából. A zene az ösztön és hangulat szintjén emeli ki egy másik világba, amely segítségével szinte az ég határáig érhet el, nem kíván primitív szavakkal történő pontatlan megfogalmazást, a consonantiák, dallamok, harmóniák révén kiemelkedhet szakmája testiségéből, az élet romlásának nehezen viselhető élményéből.

Ehhez hasonló a világirodalom nem túl sok, gyönyörű verse is, amelyben a magyar költők

élen járnak, messze megelőzve a sokszor túlértékelt idegen írókat és költőket.

A prózairodalom történetei érdekességükkel, hihetőségükkel vagy épp ellenkezőleg, meseszerűségükkel emelnek ki a hétköznapi mocsarából, érdektelenségéből, ismétlődéséből. Unalmából. Nem is beszélve a legjobb költemények színvonalát elérő csodás alkotásokról, mint *A kis herceg*, *Micimackó*, *A Pál utcai fiúk*, Andersen-mesék. Érdekes, hogy a legtöbb maradandó mű – amelyik ma is igazán érvényes, és nem csak az irodalomtörténet ügyesen tált és feltupírozott nagyságai – a mese birodalmából valók. Ez azt jelentené, hogy igazából gyermekkorunk (már ahol a helyzet és a szülők kiválóak voltak) a legjobb periódusunk, amelyet megőrizni igazi kincs az életünkben? Vagy azt mondja ki, hogy a mese egyszerű, tiszta illúziói jutnak el leginkább a lelkekhez? (A mese lehet felnőtteknek szóló másfajta történet is, akár egy nagyszerű Agatha Christie-detektívregény vagy ifjúsághoz intézett kalandtörténet: Verne, Cooper, Karl May).

Egy érdekes szempontot vetnék föl, amely eddig az elemzésekben nem szerepelt. Elgondolkodtató ugyanis, hogy lényegesen több orvosból lett író, volt tagja kamarazenekarnak, festett igényes képeket, mint mondjuk mérnök vagy bankár.

Az, hogy egy igazi asztalos vagy kovács kiélheti hasonló készítéseit munkájában, amikor is valóban művészi rácsokat készít, vagy fafaragásokat helyez el egy széken, ágyon, nem szorul másfajta alkotó munkára, érthető.

De az ún. szellemi – vagy helyesebben nem fizikai – foglalkozások ilyesmire nem adnak alkalmat. Kivéve pl. az építésmérnököt, amely a művészetet a technikaival köti össze. A nagy építésszek mind művészek is voltak. De a többi szakmánál ilyen alkotó komponens nincs. Másfajta igen, pl. egy üzletág kiépítése, egy üzem kiterjesztése, egy gyár alapítása és fejlesztése, a biztosítási klientúra növelése stb. De az másfajta alkotás.

A feltételezés annyi, hogy a hivatásválasztásnál fontos mozgatórugó az az igény vagy vágy vagy képesség, amelyből művészi alkotás bontakozhat ki. Tehát, hogy eleve olyanok mennek orvosnak, akikben ez a kényszer megvan, s számos más szakmát választókban más képességek vagy inkább: másféle igé-

nyek mocoognak. Nyilvánvaló, hogy aki naponta az anyagi lét megromlásával, a borzalommal szembesül, annak kell valami kiutat találni valami olyasmi felé, ahol a feltételeket ő szabja meg, ahol fantáziája elrepítheti olyan tájakra, amelyeken kifújhatja magát, mint ahogy ez a művészi tevékenységben adott. A végzet zúrvárából kiutat keres egy olyan területen, ahol a sorsokat ő szabhatja meg mint író, vagy a színek világába menekülhet, ahol szárnyalhat.

Azaz, eleve olyanok mennek erre a pályára, akiket vonzanak a nehéz feladatok, de megvan bennük egy másik, szabadabb világ elérésének a vágya. A sebész munkája eleve művészi, ha feladatát felső szinten végzi, heroikus is, akár egy shakespearai hős vergődése feladat és erőtlenség hálójában, szembeszállva a drámai végzettel vagy az egészséget fenyegető rontó erőkkel.

Összefoglalva (s ez nyilván szubjektív – talán elfogult? – látásmód is):

1. Eleve az választja az orvosi pályát, akiben olyan érzékenység lapul, hogy segíteni szeretne kataklizmába került embereken, az egészség területén alkotni szeretne, új életfázist létrehozni, ahogy az író teszi.

2. Pszichésen közel állhat a gyógyítási akarárs az alkotási vágyhoz. Egy szerencsétlen embert kihúzni a bajból legalább olyan alkotás, mint megfesteni egy képet.

3. Ettől alapszában tér el a másik tényező: hogy maga a pálya, az orvosi tevékenység maga nehezen elérhető sikereivel, alig feloldozható kudarcával, az örökös találkozás a kikerülhetetlennel, amit ellenünk szegeződő gonosz hatalomnak érzünk, hajtja az orvost olyan megoldás felé, ahol a hősei sorsát ő határozza meg, ahol teljes szabadsága van a szavak, tettek, hangulatok, színek megválasztásában.

Ezek szerint kettős áramlat viszi az orvost a művészet élvezésére vagy gyakorlására: egy belső kényszer, adottság, másrészt a szakma nehézségei követelik meg, hogy a művészetben keressen menedéket, felszabadulást és megkönnyebbülést.

Az orvosnak egyszerűen szüksége van a művészi élményre, alkalmasint tevékenységre. Jó, hogy létezik valami, ami az élet legnehezebb buktatói mellett lehetőséget ad az orvosnak arra, hogy teljesíteni tudja feladatát.

DR. HANKISS JÁNOS

Radványi Géza megvakulásának valószínű okáról

Radványi Géza (Kassa, 1907. szeptember 26. – Budapest, 1986. november 26.) Kossuth-díjas filmrendező, forgatókönyvíró – Márai Sándor öccse. A nagypolgári család neve Grosschmid volt; az apa, neves kassai ügyvéd, amikor látta, hogy fiai művészeti pályára lépnek, azt mondotta: ha pojjákak lesztek, rendben, de ne az én nevem alatt csináljátok; így és ekkor vette fel Sándor a Márai nevet, az apa keresztnevét viselő Géza pedig a Radványit. Egymáshoz való viszonyuk minden volt, csak éppen testvéries nem.

Sokan emlékezhetünk még az 50-es évek elején – az emlékezetben még elevenen élő háború után öt-hat évvel – a falusi moziban is bemutatott, Radványi Géza rendezte *Valahol Európában* című filmre. Volt benne egy jelenet, amikor a csavargó gyermekbanda törvényt ül a várúr felett, és akkor az egyik kópé kisfiú elmondja a sokunk emlékezetében mindmáig eleven szavakat: „könyörgöm, akasszuk fel”¹. Azt mindmáig nem tudhattuk, hogy a velencei fesztiválon neki szánták a nagydíjat ezért a filmért, de a magyar kormány a követségeken